

Straffede og ustraffede gjerninger

Av overlæge Johan Scharffenberg

Et uttømmende svar på o.r.sakfører Reidar Soot's artikkel («Morgenbladet» nr. 289) leder inn på store omstridte prinsippsspørsmål.

Vurderinger av «riktig» eller «uriktig» handlemåte bestemmes ikke utelukkende av fakta som kan bevises, og av derav trukne logiske slutninger, også følelser spiller inn, og på deres felt kan det ikke føres «bevis». Derfor taler vi om «rettsfølelse», derfor har både sedvanerett og skreven lov vekslet fra tid til tid, fra folk til folk og kan være forskjellig hos nærbeslektede kulturfolk på samme tidspunkt.

Hva menes med en «rettferdig» dom? Selvfølgelig skal premisene stemme med beviste faktiske forhold, og disse forhold skal logisk kunne henføres under bestemte straffebud som var gyldige på gjerningstiden.

Men også den subjektive skyld må tas med i oppgjøret (la oss her holde tilregnelighetsspørsmålet utenfor): forstod tiltalte at han brøt straffeloven? eller om han forstod det, fant han det allikevel riktig å bryte den skrevne lov?

Det er alminnelig erkjent at ekstraordinære forhold kan gjøre det «urettferdig» å straffe et lovbrudd.

Forfatningsbrudd, drap, volds handlinger, ødeleggelser, bankrøveri er i stor utstrekning blitt upåregnelige etter 8. mai 1945 når utøverne var på den rette siden, men samme slags handlinger er blitt strengt straffet hvis utøverne tilhørte NS.

De kommissariske statsråder, Johannessen, Ravner og Sandberg, ble frikjent, men hadde de stått i NS ville de blitt straffet like strengt som sine kolleger.

Tiltale eller dom er altså blitt avgjort etter vedkommendes politiske standpunkt, det vil si: etter sinnelaget.

Dette strider mot min rettsfølelse, jeg kan vel ikke beviser at min vurdering er «riktig», men jeg hevder at irrasjonelle innflytelser spiller inn også i alle andre menneskers vurderinger.

Dette gjelder i høy grad det såkalte rettsoppgjør, derfor er det umulig å komme til enighet, ikke bare mellom på den ene side de titusener som selv er straffet som «landssvikere», og deres pårørende, og på den annen side den majoritet som ikke selv er rammet.

Også denne majoritet er innbyrdes uenig, dels fra først av, dels etterhånden. Jeg har helt fra først av hatt skarp avstand, og jeg har en viss teft av at reaksjonen vokser. Er ikke en og annen straffet «landssviker» allerede blitt valgt til ordfører?

Navnlig vokser erkjennelsen av at mange dømte «landssvikere» i hele sitt liv har vært like hederlige og like nasjonale som gjennomsnittet, og at det har vært brodne kar også blant de ustraffede (f. eks. de titusener som frivillig tok arbeid for tyskerne).

Det norske folk kom under okkupasjonen uforberedt opp i ekstraordinære forhold. Mange vurderte feil. Etter frigjørelsen satte de selvendende seg til døms over de tapende.

dommere voterte i 1945 mot at selve medlemskapet i NS skulle anses som forbrytelse mot § 86. Høyesteretts flertall voterte for denne oppfatning. Derved ble dette «positiv» rett i Norge.

Jeg var og er enig med de fire dissenterende dommere.

I Danmark ble medlemskapet i det nasjonalsosialistiske parti ikke ansett som straffbart.

Hoel opplyser (s. 17) at han aldri har hatt medlemsbok, ikke betalt kontingent og ikke er oppført i kartoteket.

Min vurdering er at et så passivt medlemskap ikke burde vært straffet.

Ad 2. Avisartikkelen er opptrykt s. 74—75. Jeg finner det smålig av myndighetene å reise tiltale for en så forsiktig skrevet artikkel i en så opprevet tid.

Den kunne i høyden kvalifisere til en bot.

Ad 4. Jeg finner Hoels redegjørelse (s. 75—77) fyldestgjørende. Hadde jeg værlegdommer i saken ville jeg stemt for frifinnelse i dette punkt. Det er ikke bevist at Hoels forhold gjorde noen skade.

Hovedsaken har selvfølgelig vært Hoels overtagelse av Universitetets administrasjon.

Min vurdering bygger navnlig på professor Sverre Steen's avhandling «Universitetet i tidlinjen» i «Norges Krig», bind III, Om Hoel personlig heter det (s. 154):

«— den nye leder ved Universitetet var en mann som aldri tidligere under krigen hadde opptrådt utfordrende, men som — til tross for sin politiske innstilling — hadde atskillig personlig good-will. Det var en vanlig mening at han bare motstrebende hadde påtatt seg vervet som prorektor, og det var åpenbart at han slett ikke ønsket å glimre i sin nye stilling. Alt dette var forhold og egenskaper som tjente til å tåkelegge det som nå faktisk var skjedd, nemlig at Universitetet var kommet i en helt ny stilling til statsmaktene, til det norske samfunn og til motstandsbevegelsen».

Hoel hadde ikke spor av skyld for okkupasjonsmaktens overgrep mot Universitetet.

Etter arrestasjonen av rektor Seip stod (l. c. s. 150) valget mellom Klaus Hansen, Hoel eller Gudmund Schnitler som ledere av administrasjonen. Ved opinionsundersøkelse foretrakk professorene langt Hoel for de to andre kandidater.

Hoel er ikke dømt for noen enkelt handling, bare for selve den ting at han påtok seg administrasjonen.

Her stod man i 1941 overfor et vanskelig vurderingsspmål.

Skulle Universitetet som så d a n t holde seg utenfor den politiske kamp og søke å fortsette under-

Fort. side 5, spalte 1.

Det er fare for en ny og verre okkupasjon, den må vårt folk møte psykologisk forberedt. Derfor kan drøftelse av rettsoppgjøret gi veiledning for fremtiden.

Da jeg ikke gikk inn på selve dommen, burde Soot skjönt at min omtale av «behandlingen» gjaldt de forhold Hoel omtalte i sin bok side 7—8.

Under varetektoppholdet fikk «landssvikere» strengere behandling enn andre fanger. Jeg anså dette som urettferdig og kanskje lovstridig.

Under normale forhold ville varetektfengsel ikke blitt brukt overfor en mann som Hoel. Det var ingen grunn til frykt for at han skulle forspille bevisene eller flykte.

Den fornyede arrestasjon 3. juni 1946 på grunnlag av hemmelige dokumenter (s. 9) var en usømmelighet, heldigvis løslot retten ham 6. juni.

Forskriftene ved prøvelsatselsen (gjengitt i «Morgenbladet» nr. 287) gjør inntrykk av overlatt sjikane fra fengselsmyndighetenes side. Tilfellet er ikke enestående.

Jeg har ikke ved hånden andre opplysninger om dommen enn de som er gjengitt i boken. Etter disse ble Hoel dømt for:

1. medlemskap i NS,
2. en artikkel i «Aftenposten» 20. januar 1942 om den norske legion,
3. overtagelse av stillingen som prorektor og rektor ved Oslo universitet,
4. medlemskap i Kulturrådet og Kulturtinget.

Ad 1. Fire ansette høyesteretts-

100274